

Med på noderne!

Danske nodeperiodika 1795-1932

Hvordan holdt man sig orienteret om tidens populære toner før der fandtes playlister, MTV og radio? Jo, man abonnerede da på dem i nodeform! Før radioen blev opfundet, var klaveret almindeligvis omdrejningspunktet for musiklivet i hjemmene, og musikforlagenes nodeudgivelser var den vigtigste måde, musik blev cirkuleret på. Et særligt produkt fra musikforlagene – som var uhyre udbredt i det 19. århundrede, men siden er gået i glemmebogen – var noder udgivet i tidsskriftsform; en vare, som alle større musikforlag havde på hylden i 1800-tallet.

af forskningsbibliotekar Nikolaj Strands, Musiksamlingen, Det Kgl. Bibliotek

I dag bruger vi betegnelsen musiktidsskrift om et medie, hvor der med regelmæssig mellemrum udkommer *tekster om* musik. Den type musiktidsskrifter har fandtes siden 1700-tallet, men de nodeudgivelser, som skal omtales her, går faktisk i de fleste lande *føru*d for de tekstlige musiktidsskrifter, idet de kendes helt tilbage fra 1690'erne i England og Frankrig.¹ Der findes også en række blandingsformer, hvor musiktidsskrifter har nodebilag – og omvendt. I denne artikel vil der dog blive fokuseret på de “rene” nodeudgivelser.

Den danske musikforlægger og musikantivar Dan Fog (1919-2000) har i sit store arbejde om musikhandel i Danmark påpeget vigtigheden af de periodiske nodeudgivelser i det 19. århundredes danske musikkultur og deres værdi som kilde hertil – ikke mindst til tidens musi-

kalske smag. Udgivelserne har i en dansk kontekst kun være yderst sporadisk undersøgt, og som Fog påpeger, findes der knap en entydig sproglig betegnelse for eller definition på disse udgivelser. Han foreslår at bruge betegnelsen *nodeperiodika* og definerer kategorien således: “[...] samlinger af musikstykker, som udkom med regelmæssige intervaller i hefter, der udgjorde dele af en årgang.”²

Det første danske musikalske månedsskrift

I Danmark kendes nodeperiodika fra 1795, hvor den københavnske musikhandler og -udgiver Søren Sønnichsen (1765-1826) begyndte at udgive tidsskriftet *Apollo*. Man tegnede som modtager abonnement, typisk for et år ad gangen, og Sønnichsen indrykkede en subscriptionsindbydelse for sit nye månedsskrift i *Adresseavisen* 4. marts 1795 med følgende ordlyd:

“Under Titel af Apollo har jeg i Sinde at udgive et musikalsk Maanedskrivt for Sang og Klaveer i 12 Hefter. Hver Hefte skal udgjøre 3 Ark i aflang Folio og overlades Subskribenterne for 2 Mk., som betales ved Modtagelsen; for andre Kiøbere forhøies Prisen. Syngemusikken skal bestaae af originale og oversatte Poesier af de beste og meest yndede Digtere, samt udsøgte Arier og Duetter af danske og fremmede Syngestykker, som have fundet udmærket Bifald.

Til de fremmede Stykker skal altid følge en dansk Oversættelse. For Klaveret skal gives lette og svære Sonater, Fantasier, Galanteriestykker, bekendte Arier med Variationer og de beste Componister, samt Ouverturner af de meest yndede Syngespil. Musikelskere vil altsaa her finde Leilighed at forskaaffe dem, for billig Priis, en udvalgt Samling af gode Componisters Arbejder, hvoraf endeel findes adspredte i adskillige kostbare Værker, som man ofte er nødt til at kiøbe, for at faae enkelte Numere, som behage. Trykningen skal begynde, saasnt jeg kan see mig skadesløs ved Subskription. Subskribentsamlere bekomme den sædvanlige Rabat. Subskriptionen modtages og Planer uddeles hos

S. Sønnichsen,

*Paa Hiørnet af Silkegaden og Pilestræde No. 70.”*³

Det første nummer af *Apollo* indeholdt tre stykker musik: Ouverturen til syngespillet *Lise og Peter* af Søren Wedel, der havde været opført på Det Kongelige Teater i 1793, en menuet med variationer af W.A. Mozart og endelig arien “Mine Herrer! mig tilgive” fra den italienske komponist Giuseppe Sartis opera *I oprørt Vand er godt at fiske*, der var blevet spillet i 1795.⁴

Der udkom seks årgange à 12 hæfter, men udgivelsen var noget ustabil, ikke mindst pga. de tumultariske begivenheder i tiden: Københavns brand i 1795, Slaget på Reden 1801 og endelig Københavns bombardement i 1807 med deraf følgende konsekvenser, såsom papirman-gel. Sidste hæfte af *Apollo*s 6. årgang var således 13 år undervejs og udkom først 8. december 1808.⁵

Sønnichsens “koncept” kom til at danne forbillede for en lang række af senere nodeperiodika helt op i det 20. århundrede. Dan Fog har identificeret mindst 46 forskellige publikationer i årene 1795-1932, og flere kan tilføjes i dag.⁶ Udgivelsernes indhold varierede, men der var gennemgående fokus på det dagsaktuelle eller populære, på prisbillighed og på musik, der kunne bruges i sociale sammenhænge – først og fremmest i hjemmet.

Nodeperiodika og husmusikken

Sønnichsens udgivelse med sit indhold af sange, danse og klaverstykker i afvekslende form blev et populært grundlag for den hjemlige musikdyrkelse, der havde vundet udbredelse i sidste halvdel af 1700-tallet og for alvor slog igennem i 1800-tallet.⁷

Musikudøvelse omkring hjemmets opretstående klaver er illustreret i vignetten fra Carl Allers Musikvennen (1889-95).

Og i det hele taget rettede de mange periodiske musikudgivelser, der fulgte i Sønnichsens fodspor, sig først og fremmest mod den private musiceren.⁸

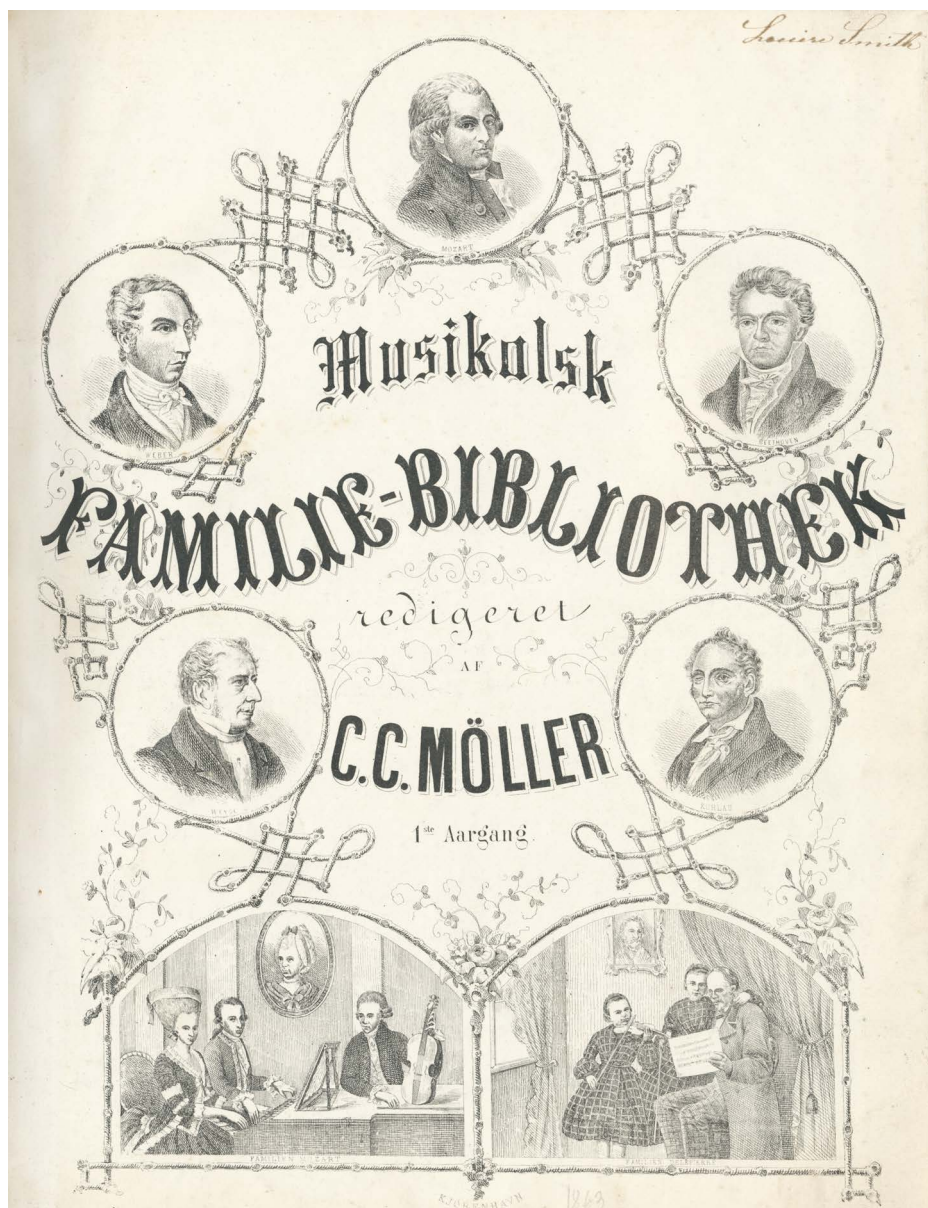
Vi kan i dag – efter mere end 100 års tilvæning til mekanisk reproduceret musik – komme til at glemme, at musik før fonografens opfindelse i 1877 per definition altid var *live*-musik; ikke bare kunstmusikkens værker krævede musikere for at blive hørt, også al øvrig musik brugt i social, funktionel og underholdningsmæssig sammenhæng krævede, at nogen kunne spille og synge – og det kunne man i borgerskabets hjem!

Med den stigende levestandard og voksende bybefolkning opstod der i 1700-tallets borgerskab nye behov for kultur og underholdning. Privat musikudøvelse i hjemmet blev i stigende grad én af måderne, hvorpå dette behov kunne tilfredsstilles, ved siden af musikdyrkelsen i koncertsalen og salonen. *Husmusikken* (efter det tyske begreb “Hausmusik”, måske mere korrekt oversat til “hjemmemusik”) nåede i slutningen af det 18. århundrede et hidtil uset omfang under-

støttet af bl.a. nodetrykkets og musikforlagenes udbredelse samt udviklingen inden for instrumentbygning.⁹

Omdrejningspunktet for den borgerlige husmusik var klaveret, ikke mindst brugt som akkompagnementsinstrument til sang. Også guitareren kunne bruges i den forbindelse, og soloinstrumenter såsom fløjte og violin var også udbredt.

Guitarens betydning – særligt til akkompagnement af sang – ses ved, at der fandtes særlige nodeperiodika dedikeret til guitarmusik, f.eks. *Samling af Musik for Guitarre og Sang* (fire hæfter, udgivet hos F.W.C. Petersen i 1812) og særligt *Journal for Guitarre*, som udkom på Loses forlag 1815-25. Også den *Vaudeville-Journal* med tidens dramatiske musik, som A.P. Berggreen udgav i årene 1836-37, havde akkompagnement af såvel klaver som guitar. Her var det ikke så afgørende, om sangene blev ledsaget af det ene eller det andet instrument, men at musikken kunne fremføres af amatører – og sågar begyndere – i hjemmet.¹⁰

Forsider fra henholdsvis Musikalsk Familie-Bibliothek (1863) og – på modstående side – Musik-Journalen (1889-93), hvor to – forskellige – busmusiksituationer skildres. At nodeperiodikaene indeholdt såvel dansk som udenlandsk musik fremgår af indholdslisten til højre og de litografiske portrætter af Mozart, Weber, Beethoven, Weyse og Kublaue til venstre.

Nr. 1.

INDHOLD:

Humbleien. Vise af
Holger Drachmanns „Esther”
af C. F. E. Horneman.
To Sjæle og én Tanke,
Pizzicato-Gavotte af C. Latann.
Alwine Polka-Mazurka
af Ph. Fahrbach, jun.

Forlæggerens Eiendom.

KJØBENHAVN

Wilhelm Hansen Musik-Forlag.

Subskriptionen er bindende for et Kvartal. (13 Nr.)

Der fandtes også journaler kun for fløjte og violin, om end de var kortlivede (*Ny maanedlig Journal* og *Musikalsk Ugeblad* udgivet af C.D. Milde i hhv. 1825-26 og 1833-35), men den helt overvejende del af de musikalske periodika var efter *Apollo*s forbillede med musik for klaver og sang.

At klaveret særligt blev borgerskabets musikalske omdrejningspunkt var der flere grunde til:

For det første skyldtes det instrumentets alsidighed, hvor både musikens melodiske og harmoniske element kunne tilgodeses. Klaveret kan bruges såvel som soloinstrument som til akkompagnement og til at gengive kammer- og orkestermusikkens flerstemighed. Klaveret var altså en glimrende indgang til det musikalske repertoire i sin helhed.

Ydermere var klaveret – hvad enten det var i form af taffelklaver, flygel eller opretstående – et dekorativt møbel, som supplerede borgerhjemmenes øvrige møblement udmærket.

Endelig var det et instrument, der i modsætning til f.eks. violinen, og i særdeleshed celloen, ikke ved sin brug stødte an mod tidens forestillinger om kvindelig anstændighed. Husmusik, i særdeleshed klaverspil, blev i det 19. århundrede et udpræget kvindeligt fænomen. En mand kunne godt være professionel pianist (om end det var mere utvetydigt maskulint at beskæftige sig med komposition), men i hjemmet var klaveret i høj grad overladt til borgerskabets hustruer og døtre. Ja, det var en helt naturlig del af en ung kvindes opdragelse at lære at spille klaver – og noget som kunne forbedre chancen for at “blive godt gift.”¹¹

Hvor udbredt klaveret blev i borgerskabets hjem kan ses af udtrykket “at komme fra et hjem med klaver,” som nærmest blev synonymt med det borgerlige dannelsesideal. Det er svært at sige, præcist hvor udbredt det var at have klaver i hjemmet, men produktionstallene for klaverer i Danmark taler deres klare sprog om den stigende efterspørgsel i løbet af 1800-tallet:

I 1846 blev der produceret	321 klaverer,
i 1865	603 stk.,
i 1888	1.430 stk. og
i 1916	3.841 stk.! ¹²

Dorthe Falcon Møller, som gennem mange år har forsket i området, estimerer, at der 1911 fandtes omkring 75.000 pianoforter til de 2.757.000 indbyggere i datidens Danmark.¹³

Klaveret var således ikke forbeholdt overklassen, men fandtes i høj grad også i de mindre hjem – hos middelstanden eller småborgerskabet. Af de mange vignetter på nodeperiodikaene, der afbilder musiceren i hjemmet med unge kvinder ved klaveret, ses det, at udgivelserne i høj grad var tiltænkt husmusikudøvelsen – hvad enten det var i de rigere hjem, hvor der var råd til flygel, eller i de mindre prangende udstyrede hjem kun med opretstående klaver.

Også indholdet peger i den retning: Overordnet betragtet er udgivelserne kendetegnet ved at indeholde musik, som kan spilles af amatører – både de let øvede og de mere rutinerede. De mange pot-pourrier, arrangementer og udtog peger også i denne retning. Omkring midten af 1800-tallet begynder man sågar at udgive

HVER 8 DAGS

MUSIK OG SANG

REDAKTØR:
OLF. JESPERSEN. UGEN

10 ØRE

10 ØRE
OM UGEN
I
ABONNEMENT

REDAKTION
· NYGADE · 2! ·

25 ØRE
ENKELTE
HEFTER

INDHOLD.

Bakoczy Marsch	Ungarsk.
Exentrisk Dans	Engelsk.
Til Ellen	E. Juul-Frederiksen.

(Tekst: L. E. Thrane).

TOBAKSKOMPAGNIETS UDSKUDSCIGARER

haves igen paa Lager og
☞ sælges i alle Filialerne. ☜

Hovedekspedition
Nygade 4. København K.
Søndag d. 23. Juni.
Nr. 25. — 3. Aargang

Omslag til Hver 8. Dags Musik og Sang (1899-1908). Dette blad indeholder mange reklamer, og det ses tydeligt ud fra, hvad der reklameres for, at bladet primært henvender sig den kvindelige målgruppe.

nogle af tidsskrifterne i to afdelinger efter svarhedsgrad.¹⁴ Forlæggerne lod ikke en købedygtig målgruppe passere!

Den versificerede programmerklæring til det nye musikblad, *Søndags-Recreation*,

som musikforlaget Wilhelm Hansen begyndte at udgive i 1871, giver en antydning af denne type publikations nytte i husmusikken – i hvert fald som det så ud i anden halvdel af det 19. århundrede:

“Naar Ugen er omme, og man tidt er lidt kjed eller træt efter Dagens möie;
Saa er det dog saa deiligt, naar man hjemme kan i Fred Lystigt med Sang sig
fornöie!
Og Sligt kunde opnaaes naar ved en Subskription sig Publicum blot viste villig,
Saa böd man hver Söndag en Recreation, Pikant! og forbausende billig.
Fra Lumbyes Concertsal man det nyeste Nyt Vilde stadigt Dem da presentere,
Og saa fremdeles af og til en Vise med Gemyt, Hvad kunde önskes vel mere?
Kort sagt, man fik Alt, hvad der kan kaldes “bekjendt” saa fixt, og dog let ar-
rangeret,
De skulde blot tegne Dem som Abonent, Saa fik De det bedst attesteret.
En flot Redaction og saa den billige Pris, Det hjalp til og Forsöget man voved!
Og alle nye Hefter vilde afgi'e det Bevis At man har holdt, hvad man loved!
Til Disposition vort Blad har sikkert sig smaa Genier og store Talenter,
Der fattes kun Et at vort Blad kan bestaae Med Glands! Og det er – Abonnenter.”¹⁵

Bladet skulle altså danne grundlag for musikalsk fornøjelse i hjemmet som et adspredende, opmuntrende og rekreativt modstykke til det borgerlige arbejdslivs trummerum. Fokus er på prisbillighed, lette arrangementer, der kan spilles af amatører, og ikke mindst aktualitet, f.eks. musik hørt i “Lumbyes Concertsal”, dvs. i Tivoli.

Musiktilbuddene differentieres

Der er ingen tvivl om, at nodeperiodikæne fra begyndelsen var kommercielle udgivelser, der skulle tjene sig selv ind, og derfor i høj grad måtte indrette sig på smagen

blandt abonnenterne. Med den voksende bybefolkning og velstandsstigning voksede også den del af befolkningen, der havde tid og ressourcer til at beskæftige sig med musikken, men samtidig ses en øget differentiering inden for de kulturbærende lag i samfundet, hvor en lille elite, der formåede at værdsætte de mere raffinerede kunstprodukter, skilte sig ud fra et bredere lag, hvor musikken udover at være en billet til socialt avancement i højere grad fik en adspredende eller ren underholdende funktion. Modstillingen mellem “kenderne” og “liebhaveere” finder vi allerede i 1700-tallet, men det er i løbet af det 19.

SÖNDAGS-RECREATION.

Musikalsk Ugeblad .
Kjøbenhavn hos Wilhelm Hansen!

1ste Aar gang N° 1. Subskr.-Pris 6 Sk.

ET PAR ORD TIL PUBLICUM.

Allegretto con moto.

PIANO: *mf*

Naar U_gen er omme, og man tid er lidt
Fra Lumbyes Concertsal man det ny _ e _ ste
En flot Redact_ion og saa den bil _ li _ ge

kjed _ el _ ler træt ef _ ter Da _ ge _ nes Moi _ e; Saa er det dog saa deilig, naar man hjemmekan i
Nyt Vil _ de sta _ digt hem da pre _ sen _ te _ re, Og saa fremdeles af og til en Vi _ sed med Ge.
Pris. Det hjælp til og For_sø _ get man vo _ ved! Og al _ le ny _ e Hef _ ter vil de afgå det Be.

Første hæfte af Wilhelm Hansens musikblad Søndags-Recreation (1871-76). Udgiverens tanke om indhold, målgruppe og formål er sat på vers og udsat for klaver og sang. Se også teksten i boksen på modstående side.

århundrede, at det smagshierarki og den musikalske “klassedeling”, der for alvor kommer til at gennemsyre den vestlige musikkultur i det 20. århundrede, for alvor grundlægges.¹⁶

Den smagsmæssige klassedeling ses allerede i de tidligste musikalske periodika: I de første årtier af det 19. århundrede er indholdet i udgivelserne præget af stor mangfoldighed, hvor værker af høj kunstnerisk værdi står sammen med underholdningspræget brugsmusik, og hvor de “klassiske” mestre står side om side med tidens mindre komponistånder. Allerede på dette tidspunkt er smag og behag forskelligt, men markedet er stadig for lille til en specialisering henvendt til de forskellige målgrupper.¹⁷

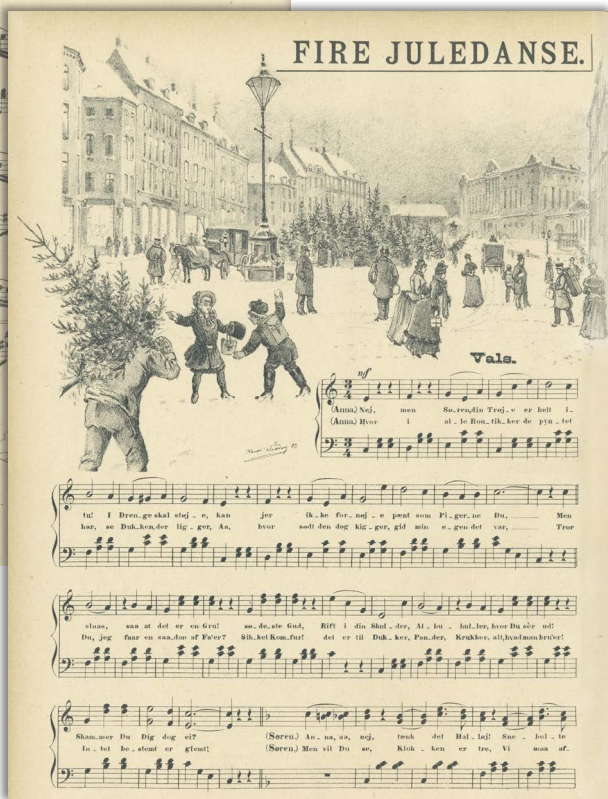
I løbet af århundredet sker der dog en udspaltning i en lang række

forskellige udgivelser med forskellig profil og sandsynligvis også forskellige målgrupper. Selvom der ses tendenser til, at den mere kræsne smag tilgodeses i visse udgivelser, er den overvejende bevægelse, at nodeperiodikaene bliver en udgivelsesform for de bredere lag, og at indholdet i højere og højere grad bliver, hvad man på den tid kaldte underholdnings-, salon- eller “lettere” musik, og som man senere nedsættende har betegnet som populær- eller sågar trivialmusik.¹⁸ Særlig synligt bliver dette i det 19. århundredes sidste årtier, hvor massekulturen og massemedierne for alvor slår igennem, og hvor København med voldenes fald, den voldsomme urbanisering og velstandsstigningen oplever en nærmest eksplosiv udvikling i underholdnings- og forlystelseslivet.¹⁹

Som eksempel på, hvordan også no-deudgivelse bliver præget af tidens nye massekulturelle fænomener, kan nævnes tidsskriftet *Musik-Vennen*, *Bibliothek for udvalgt Salonmusik*, som Carl Aller begyndte at udgive i 1889. Aller havde i 1877 grundlagt sin *Illustreret Familie-Journal* (der som bekendt stadig lever i dag), og *Musik-Vennen*, som udkom hver 14. dag i seks år, synes

at være baseret på samme grundkoncept som det folkekære ugeblad: Også her tilgodeses det brede publikums aktuelle interesser hvad indholdet angår, og udgivelserne er i begyndelsen illustrerede – ligesom *Familie-Journalen*. Disse illustrationer er dog nok blevet for dyre at producere, for deres antal falder i de efterfølgende årgange.²⁰

Mod slutningen af det 19. århundrede indskrænkes antallet af periodiske musikudgivelser. Musikforlaget Wilhelm Hansen, som efterhånden opkøber de fleste konkurrerende nodeforlag, fokuserer i stigende grad

To eksempler fra Carl Allers blad *Musikvennen* (1889-95), hvor det lidt stive nodebillede brydes op med illustrationer efter inspiration fra Allers *Illustreret Familie-Journal*.

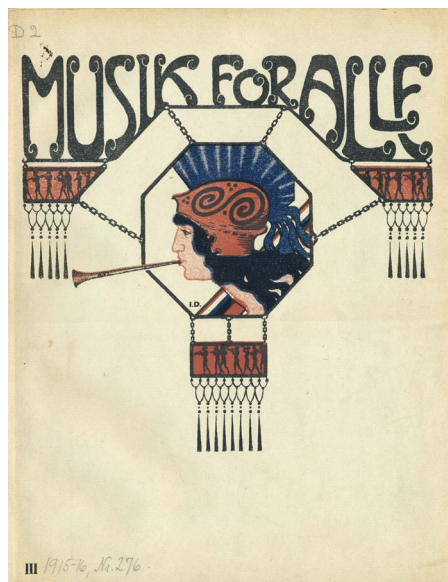
på at udgive prisbillige noder til det brede marked, men udgivelsesserier såsom “50 Øres Bibliothek”, “Nordisk 25 Øres Bibliothek” og “Nordisk 10 Øres Bibliothek”, som lanceres i 1880’erne og ikke udkommer i årgange, overtager i stigende grad den rolle, som nodeperiodikaene tidligere havde.²¹

I det 20. århundrede begyndte Wilhelm Hansen dog igen at udgive to periodiske nodeudgivelser, nemlig årsskrifterne *Hver mands eje* (1915-30) og *Musik for Alle* (1914-27). De var af større omfang end de traditionelle uge- og månedsudgivelser, f.eks. var det første bind af *Musik for Alle* på 176 sider, og de var i mindre grad end de ældre udgivelser anlagt på aktualitet og musikalsk nyhedsformidling.

I en reklame for tredje bind af *Musik for Alle* ses det tydeligt, hvordan der ikke

er meget plads til fine fornemmelser i de bredt anlagte udgivelser på dette tidspunkt:

“Wilhelm Hansens ‘Musik for Alle’ har saa at sige revolutioneret Musik-Anskaffelsen i de tusinder af Hjem, hvor Musikken ikke dyrkes som en raffineret Kunst for nogle faa Finsmagere, men hvor den er som Livsglædens daglige Brød for de tusinder af Musikdyrkende. Vi har derfor grund til at tro, at ligesaa mange – ja, endnu flere – vil begejstres over det tredie Bind, der mindst staaar paa Højde med, ja, næstendels overgaar de to andre baade hvad angaar Udvalgets Kvantitet og Kvalitet. Saa meget for saa lidt er næppe før tilbudt. Der er denne Gang anvendt særlig Umage paa at vælge ikke blot det, man ønsker at synge, men ogsaa det, man ønsker at høre.”²²

Wilhelm Hansens *Musik for Alle*, der udkom én gang om året i 1814-27. Hvert bind har en special omslagstegning. Her ses første og 12. bind.

Musikalsk og politisk-kulturel aktualitet

I hele perioden er nodeperiodikaenes indhold i høj grad aktualitetspræget – ikke kun musikalsk, men også kulturelt og politisk. De giver os ikke alene et indblik i, hvad der blev spillet ude i det pulserende musikliv og i receptionen af denne musik, men viser os også noget om mentaliteten i det bredere borgerskab, og om hvad der lå folk på sinde.

Som vi allerede så et eksempel på i første hæfte af Sønnichsens *Apollo*-udgivelse, var uddrag af nyligt opførte værker fra teaterscenen et vigtigt indhold i de musikalske periodika. Denne afspejling af det levende musikliv sås i de fleste udgivelser, men med periodikaenes differentiering begyndte der efterhånden også at udkomme skrifter udelukkende fokuseret på dette, hvor særligt *Musikalsk Theater-Journal*, udgivet af syngemester ved Det Kongelige Teater, Ludvig Zinck, skal fremhæves. Dette skrift, som udkom

i årene 1817-41 på først Sønnichsens og siden Loses forlag, afspejler periodens dramatiske repertoire tæt ved at følge teatrets sæsoner med en efterårs- og en forårsdel.²³

Også i det mere almene tidsskrift *Musikalsk Museum* (1846-77, Horneman & Erslev) angives der til tider, hvor i det udøvende musikliv stykkerne kendes fra. F.eks. er indholdet i 12. hæfte i den første årgang (udkommet i maj 1847) betitlet således:

- Duet af Attila (G. Verdi), sunget af Sig.ra Ricci og Sig.r. Ciaffei
- Bøhmisk Dands. La Redowa. Dandset af Jfr. Fjeldsted.
- Romance af Attila (G. Verdi), "Cara Patria, già madre ereina", sunget af Sig.r Ciaffei
- Svensk Folkevis, sunget af Jfr. Bergnehr, "och nu är jag hemma hos fader och moder"

MUSIKALSK MUSEUM
for
PIANO FORTE.
Kjøbenhavn hos Horneman et Erslev.

Nº 12. Subscr. Pr. 16 sk.

DUET AF ATTILA.
sunget af Sig^{ra} Ricci og Sig^r Ciaffei. G. Verdi.

Allegro agitato.

PIANO.
p^o stacc. f p^o legg. f p^o p^o

Uddrag af 12. hæfte i første årgang af *Musikalsk Museum* (1846-77), hvor der gøres opmærksom på, at musikken har været fremført af italienerne på Hofteatret. Teksten er dog ikke medtaget!

Verdis opera *Attila* var blevet førsteopført 7. marts 1847 af den italienske trup på Hofteateret, som sopranen Amalia Ricci og tenoren Francesco Ciaffei var del af.²⁴ De to jomfruer, der henvises til, er Caroline Fjeldsted, der var danserinde, og Wilhelmine Bergnehr, der var operasanger, og som begge kunne opleves på Det Kongelige Teater på dette tidspunkt.²⁵

Nodeperiodikaene synes at havde haft et tredobbelt forhold til det levende musikliv: Dels som en erstatning for de mennesker, der ikke havde umiddelbar adgang til koncert- og teateropførelserne (f.eks. pga. økonomiske eller geografiske forhold), dels som en måde at fordybe sig yderligere i musik, man allerede havde oplevet på scenen, og endelig som en måde, hvorpå man kunne lære musik at kende, som endnu ikke var blevet opført.²⁶

Det er dog ikke kun musikalske begivenheder, der afspejles. Også tidens politiske og kulturelle udvikling finder genklang i udgivelserne. I kølvandet på Napoleonskrigenes afslutning bringer *Nye Apollo* (1813-26) således både en “Marsch af de Kaiserlige Russiske Tropper ved Indtoget i Berlin” og en “Wiener Congress Walz” i sin første årgang. Og Julirevolutionen i Frankrig i 1830 fortolkes i klavertidsskriftet *Odeon* med et længere, nærmest programmusikalsk stykke, “Stormklokken, Modstand og Sejer” (fjerde årgang, andet bind, 1831).

Også i de for Danmark skæbnesvangre første måneder af året 1864 ses en tydelig fædrelandsmæssig oprustning i flere af de periodiske nodeudgivelser. F.eks. består aprilnummeret af *Musikalske Nyheder* (1861-75) af følgende fire stykker:

- H.C. Lumbye: For Gamle og Unge. Vals
- E. Horneman: Sang for første Regiment. Og nu en Sang paa Veien.
- Emil Hartmann: Mit Fædreland! Staa fast!
- E. Horneman: For de Faldne. Enhver, der er segnet for Danmarks Sag.

Men ikke kun politiske begivenheder afspejles: *Søndags-Recreation* (1871-76) bringer i 1875 en “Wiener Weltausstellungs-Marsch” af Phillipp Fahrbach d.y. (selvom verdensudstillingen i Wien godt nok allerede var i 1873), og da Københavns Rådhus i 1904 fik installeret klokkespil, kvitterede komponisten Olfert Jespersen med en “Klokke-Vals” i sit tidsskrift *Hver 8. Dags Musik og Sang*.²⁷

Nodeperiodikaenes udbredelse

Det er er svært at sige, hvor udbredt de periodiske musikudgivelser har været og mere præcist, hvem abonnenterne var. Det har ikke været muligt at finde trykte kilder til oplagstal, geografisk udbredelse eller lignende, men der findes dog visse antydninger rundt omkring. Dan Fog skriver, at nogle af de tidlige årgange af *Musikalsk Museum* (dvs. i sidste halvdel af 1840'erne) udkom i 3.500 eksemplarer.²⁸ Der ligger interessante forskningsperspektiver i at undersøge dette forhold nærmere i de forlagsarkiver, der er bevaret.²⁹

Selvom både musikdyrkelsen i hjemmene og udgivelsen af billige noder sandsynligvis steg kraftigt hen imod det 19. århundredes slutning, glider fænomenet nodeperiodika efterhånden ud, og årsudgivelser og løbende serier overtager. At Wilhelm Hansen efterhånden ved opkøb af konkurrenterne opnår nærmest

monopol på nodeudgivelse i Danmark, lægger også en dæmper på diversiteten i udgivelserne.

Man skal dog heller ikke undervurdere betydningen af de ændringer på ophavsretsområdet, som Danmarks tiltrædelse af Bernerkonventionen i 1903 medførte. De danske forlag havde indtil da nydt godt af,

at brug af udenlandske værker havde været ureguleret, men med tiltrædelsen skulle der nu betales royalties for værkerne! Det resulterede i at *Dansk Musikblad*, der var udkommet ugentligt med 39 hæfter i 1903 måtte dreje nøglen om. Det sidste hæfte var vedlagt følgende notits.

“Til Abonnenterne!

Før 1. Juli d. A. kunde et Musikblad frit vælge mellem de udenlandske Nyheder, men efter at Danmark er tiltraadt Bernerkonventionen, og som Følge deraf udenlandske Kompositioner fremtidig skal betales, vil et Musikblad, der særlig lægger Vægt paa at bringe aktuelt Stof til en forsvindende lille Abonnementspris, kun kunne bestaa, naar det vinder Tilslutning fra et overordentlig stort Antal Abonnenter.

Da der allerede før dette Blads Fremkomst eksisterede et udmærket redigeret Musikblad [det må være *Hver 8. Dags Musik og Sang*] her, vil vi ikke under de nuværende vanskeligere Forhold forsøge at dele de Musikinteresseredes Opmærksomhed og meddele derfor, at “Dansk Musikblad” med dette Numer ophører at udkomme.

Ærbødigst

Redaktionen.”³⁰

Nodeperiodikaene lader til endelig at uddø i begyndelsen af 1930'erne. Dette hænger sandsynligvis sammen med et generelt fald i musikudøvelsen i hjemmene pga. udbredelsen af radio og gramfon. At en udgivelsestype, der i særlig grad fokuserede på at fungere som nyhedskanal, bliver hårdt ramt, er ikke så underligt i en tid med stigende udbredelse af nye massemedier.

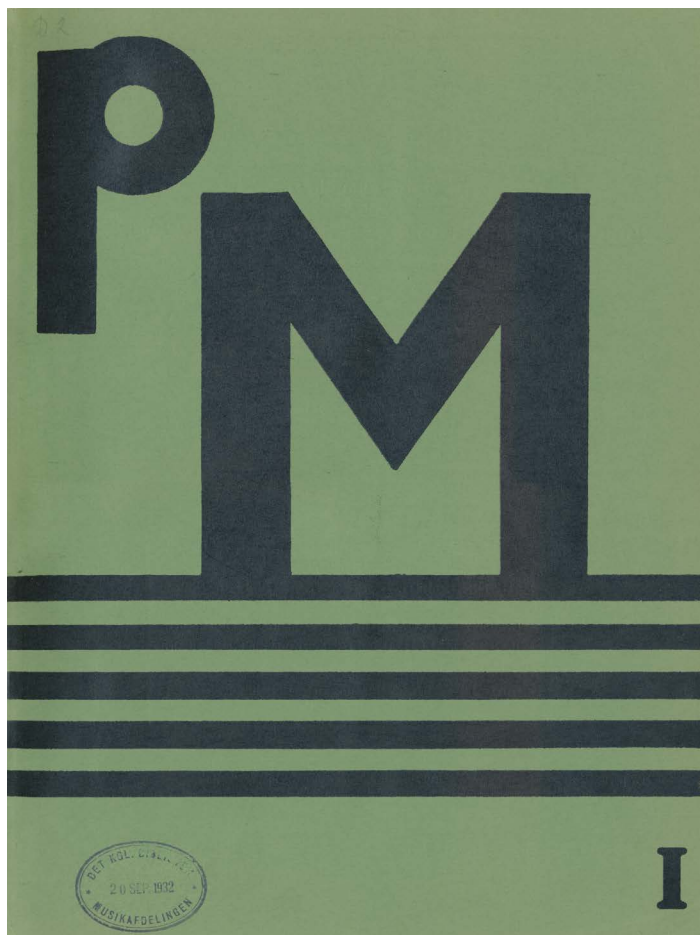
Kulturradikale krampetrækninger

I den forbindelse er det interessant, at det sidst udkomne nodeperiodikum i Danmark synes at være det kulturradikale (eller om man vil, *Neue Sachlichkeit*-foku-

serede) *Pro Musica, Organ für neue Musik*, der udkom i 10 hæfter i 1932, og som blev redigeret i et internationalt samarbejde med Fritz Jöde i spidsen og med bl.a. Jørgen Bentzon og Finn Høffding som danske repræsentanter. Hovedforlaget var Wilhelm Hansen, men al tekst var på engelsk, tysk og fransk.

Den kulturradikale bevægelse var særligt opmærksom på den splittelse i musik-kulturen, der efterhånden var opstået mellem den moderne kompositionsmusik og det brede publikum. En vigtig komponent i det kulturradikale projekt blev derfor det musikpædagogiske arbejde, hvor både splittelsen mellem kunst- og brugsmusik

Forside fra *Pro Musica* (1932). Med det nærmest funktionalistiske forsidedesign er nodeperiodikaene for alvor kommet ind i det 20. århundrede.

og den skarpe opdeling mellem musikskaber, -udøver og -lytter skulle udjævnes.³¹ Dette præger *Pro Musica*, hvor der eksempelvis i første nummer er trykt to små stykker af Jørgen Bentzon for blokfløjte (eller andre melodiinstrumenter). Der er i bladets musikstykker gennemgående tale om kammermusik for forskellige besætninger, og æstetikken flugter i øvrigt med den kulturradikale fascination af barokkens lineære kompositionsteknik samt jazz- og folkemusikken. Et godt eksempel på denne dobbelte fascination af førro-

mantisk æstetik og modernitetens udtryk ses i Wolfgang Jacobis “Sarabande, aus der Sonate für Alt-Saxophon und Klavier” optrykt i hæfte otte.

Den kulturradikale musikæstetik stod i høj grad i opposition til den musik, som de ældre, brede nodeperiodika indeholdt, og til den musikkultur, de understøttede. I stedet for hvad der blev betragtet som “udvandet” romantik skulle der sættes nykomponeret musik af anti-romantisk tilsnit. Også husmusikudøvelsen ansås for småborgerlig og

Pro Musica

Organ für neue Musik / Organ for contemporary music / Organe de musique moderne

Herausgeber:

Editors / Rédaction

Fritz Jöde, Ernst Lothar v. Knorr, Herman Reichenbach

Adr.: Pro Musica, Berlin W. 57, Bülowstrasse 10

z. Hdn. Dr. Reinhard Limbach

Für das Ausland:

England: L. Dunton Green, Bernard van Dieren, Guy Warrack, Alan Bush

All communication to: Alan Bush, Clifton, Loom Lane, Radlett, Herts

Holland: Paul F. Sanders, Vondelstraat 182, Amsterdam / Schweiz: Willy Burkhard, Junkerng. 17, Bern

Skandinavien: Jørgen Bentzon, Jahnsensvej 15, Gentofte. Finn Høffding, St. Jacobsgade 17, København

Die Herausgeber bitten Manuskripte nicht im Original, sondern nur in Abschrift einzusenden. Unangeforderte Sendungen können nur zurückgesandt werden, wenn Rückporto beiliegt.

The editors and their foreign representatives request that copies and not original MSS should be submitted. MSS, except those sent by special request, can only be returned when postage is enclosed.

La rédaction et ses collaborateurs étrangers prient de ne pas envoyer les originaux des manuscrits mais seulement leurs copies. Les envois spontanés ne sont retournés qu'en cas d'envoi concomitant du port de retour.

HEFT 1

ERNST LOTHAR v. KNORR, "Schicksal", f. einstimmigen Chor m. Orchester

PAUL HINDEMITH, Stück aus "Spiel- und Hörschule" f. Melodieinstrumente

JØRGEN BENTZON, Kleine Stücke f. 2 gleiche Blockflöten

WILHELM MALER, Duett f. Klavier und ein Melodieinstr.

JOHN IRELAND, "Indian Summer" f. Piano

HEINZ TIESSEN, "Die Jungen". Dreistimmiger Chor aus op. 40 "Aufmarsch"

Zu beziehen durch alle Buch- und Musikalienhandlungen oder direkt vom Verlag

Preis: 12 RM jährlich [10 Hefte], 7 RM halbjährlich [5 Hefte], 1,80 RM für das einzelne Heft [ausschliesslich Porto]

Wilhelm Hansen Verlag

Kopenhagen - Leipzig

Georg Kallmeyer Verlag

Wolfenbüttel - Berlin

Første nummer af Pro Musica (1932). Det fremgår af udgivelseskomite, forlagssamarbejde og indhold at der er tale om en international publikation.

individualistisk, og man fokuserede på det sociale (og sågar politiske) aspekt i sammenspilssituationen.

Det er således symbolsk, at *Pro Musica* bliver den sidste udgivelse i traditionen for nodeperiodika og således på en måde bringer den aktive musikudøvelse, som

husmusikken repræsenterede, med ind i det 20. århundrede i en ny form. Men at tidsskriftet kun overlevede i ti numre viser også, at løbet var kørt, og at andre medieformer og formidlingsfora i stedet skulle komme til at præge det 20. århundredes musikliv.

Noter

- 1 Imogen Fellingner, *Periodica Musicalia (1789-1830)* (Regensburg: Gustav Bosse Verlag, 1986), XIII.
- 2 Dan Fog, *Musikhandel og Nodetryk i Danmark efter 1750* (S.l.: Dan Fog Musikforlag, 1984), bind 1, 88-89. Der trækkes i meget høj grad på Dan Fogs arbejde i det følgende.
- 3 Citeret efter Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, bind 1, 91.
- 4 Thomas Overskou, *Den danske Skueplads, i dens Historie, fra de første Spor af danske Skuespil indtil vor Tid, Tredie Deel* (København: Samfundet til den danske Literaturs Fremme, 1860), 525, 605.
- 5 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, bind 1, 91-92.
- 6 Ud over det tidligere anførte værk af Dan Fog henvises til den store samling af nodeperiodika, som findes i *Dr.phil. h.c. Dan Fogs Samlinger og Arkiv til Dansk Musikhistorie og Musikformidling ca. 1785-1930*, der befinder sig i Musiksamlingen på Det Kgl. Bibliotek. Hertil findes en fyldig registrant, hvoraf to bind (16.1 og 16.2) er dedikeret til nodeperiodikaene.
- 7 Nils Schiørring, *Musikkens Historie i Danmark* (S.l.: Politikens Forlag, 1977), bind 2, 143.
- 8 Fellingner, *Periodica Musicalia*, VII.
- 9 Knud Ketting (red.), *Gyldendals Musikhistorie* (København: Gyldendal, 1983), bind 2, 68-69 og Schiørring, *Musikkens Historie i Danmark*, 133.
- 10 Erling Mødrup, *Guitaren. Et eksotisk instrument i den danske musik* (S.l.: Edition Kontrapunkt, 1997), 113ff.
- 11 Ketting, *Gyldendals Musikhistorie*, bind 2, 166ff.
- 12 Finn Gravesen, *Hansen* (S.l.: Wilhelm Hansen Musikforlag), 2007, 52.
- 13 Dorthe Falcon Møller, *Det danske pianoforte – et håndværk og en industri* (S.l.: Forlaget Falcon, 2014), 382-83.
- 14 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, bind 1, 99ff.
- 15 Tekst af Sophus E. Neumann.
- 16 Ketting, *Gyldendals Musikhistorie*, bind 2, 175.
- 17 Fellingner, *Periodica Musicalia*, XX-XXI.
- 18 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, 90ff.
- 19 Claus Røllum-Larsen, "Træk af musiklivet i København i perioden ca. 1890-1914, med særligt henblik på populærmusikken", *Dansk Arbejd for Musikforskning* XIII (1982): 5-41.
- 20 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, 89.
- 21 Røllum-Larsen, "Træk af musiklivet i København", 19.
- 22 Citeret efter Røllum-Larsen, "Træk af Musiklivet i København", 20.
- 23 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, 95.
- 24 Gerhard Schepele, *Italienerne paa Hofteatret* (København: Rhodos, 1976), bind 1, 246. Schepele anfører dog, at det var Adelindo Vietti og ikke Ciaffei, der sang rollen som Foresto i *Attila*.

- 25 Thomas Overskou, *Den danske Skueplads, i dens Historie, fra de første Spor af danske Skuespil indtil vor Tid, Femte Deel* (København: Samfundet til den danske Literaturs Fremme, 1864), 336, 699.
- 26 Fellingner, *Periodica Musicalia*, XX.
- 27 Læs mere om musik i forbindelse med Rådhusklokkerne her: <http://wayback-01.kb.dk/wayback/20100902125604/http://www2.kb.dk/kb/dept/nbo/ma/fokus/raadhus.htm>
- 28 Fog, *Musikhandel og Nodetryk*, 97.
- 29 F.eks. Wilhelm Hansens forretningsarkiv, som delvist findes på Rigsarkivet (tidl. Erhvervsarkivet), delvist på Det Kgl. Bibliotek, jf. Niels Bo Foltmann, "Musikforlaget Wilhelm Hansens arkiv på Erhvervsarkivet – en kilde til dansk musikhistorie", *Dansk Årbog for Musikforskning* XIIIV (1996): 31-38. Og forretningsarkivet for Musikforlaget Horneman & Erslev, der en del *Hagens Samling* i Det Kgl. Biblioteks Håndskriftsamling, jf. Nanna Schiødt, Dan Fog og Hans Danelund, *Registrant over Hagens Samling* (København: Det Kongelige Bibliotek, 1981), 37-38.
- 30 *Dansk Musikblad*, hf. 39, 27/9, 1903.
- 31 Michael Fjeldsøe, *Kulturradikalismens Musik* (København: Museum Tusulanums Forlag), 2013, 79ff.